

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.717.3

**Гарантування безпеки вкладів населення
Фондом гарантування вкладів фізичних осіб в Україні****Бучко І.Є.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу
Львівського торговельно-економічного університету

Самура Ю.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу
Львівського торговельно-економічного університету

У статті обґрунтовано основні підходи до гарантування вкладів фізичних осіб Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Розкрито напрями діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Охарактеризовано основні зміни, запроваджені ФГВФО для захисту прав вкладників. Проаналізовано систему гарантування вкладів фізичних осіб у сучасних реаліях України та запропоновано систему заходів для ефективної діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для забезпечення безпеки вкладів населення. Подальші дослідження повинні бути орієнтовані на розроблення систем захисту вкладів фізичних осіб в Україні.

Ключові слова: вклади фізичних осіб, неплатоспроможні банки, безпека вкладів населення, сума відшкодування, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Buchko I.E., Samura Y.O. ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ВКЛАДОВ ГРАЖДАН ФОНДОМ ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

В статье обоснованы основные подходы к гарантированию вкладов физических лиц Фондом гарантирования вкладов физических лиц. Раскрыты направления деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Охарактеризованы основные изменения, введенные ФГВФЛ для защиты прав вкладчиков. Проанализирована система гарантирования вкладов физических лиц в современных реалиях Украины и предложена система мер для эффективной деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц для обеспечения безопасности вложений граждан. Дальнейшие исследования должны быть ориентированы на разработку систем защиты вкладов физических лиц в Украине.

Ключевые слова: вклады физических лиц, неплатежеспособных банков, безопасность вкладов граждан, сумма возмещения, Фонд гарантирования вкладов физических лиц.

Buchko I.Y., Samura Y.O. GUARANTEE OF SAFETY OF PUBLIC DEPOSITS FUND OF GUARANTEE OF INVESTMENT OF PHYSICIAN IN UKRAINE

The article substantiates the main approaches to guaranteeing the deposits of individuals with the Fund for the Guaranteeing of Individual Deposits. The direction of activity of the Fund for the Guaranteeing of Individuals Deposits is revealed. The main changes introduced by the FGVFO to protect depositors' rights are described. The system of guaranteeing deposits of individuals in the current realities of Ukraine is analyzed and a system of measures for the effective activity of the Fund for the Guaranteeing of Individuals Deposits is proposed in order to ensure the security of deposits of the population. Further research should be focused on the development of systems for the protection of individuals' deposits in Ukraine.

Keywords: deposits of individuals, insolvent banks, deposit security of the population, amount of compensation, fund of guarantee of deposits of individuals.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Гарантування вкладів фізичних осіб є надзвичайно важливою функцією кожної держави, адже за останні роки істотно збільшилася недовіра до банків із боку населення через неповернення вкладів. В Укра-

їні функцію захисту заощаджень населення покладено на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Економічна криза, воєнні дії та процес очищення банківської системи – це реалії, у яких Фонд гарантування працює протягом останніх років. За цей

час рекордна кількість банків була передана в управління ФГВФО. Слід зазначити, що завдання виплати гарантованої суми вкладникам та управління активами таких банків ФГВФО виконує досить успішно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання захисту депозитних вкладів населення у банках постійно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Наукові основи гарантування банківських вкладів закладено у працях таких учених, як В. Бобиль, Н. Галапун, А. Єрмошенко, С. Козьменко, М. Малик, С. Юрик [1–6] та ін. Проте проблеми функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у контексті забезпечення безпеки заощаджень населення потребують постійного дослідження та вдосконалення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у сучасних реаліях України та запропонувати заходи для ефективної діяльності Фонду для забезпечення безпеки заощаджень населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виплата гарантованої суми є вагомим складником роботи Фонду гарантування. У 2016 р. великі зусилля були спрямовані на те, щоб зробити цей процес максимально зручним для вкладників. Для цього було впроваджено автоматизовану систему виплат. У 2016 р. вкладникам неплатоспроможних банків було виплачено майже 15 млрд. грн. При цьому ФГВФО організовує роботу таким чином, що більшу частину від загального обсягу відшкодування вкладники отримують ще у період дії в банку тимчасової адміністрації. Відповідно до чинного законодавства, продаж майна збанкрутілих банків повинен здійснюватися «за найвищою вартістю у найкоротший строк». Фонд гарантування робить усе для виконання цієї норми для розрахунку з максимальною кількістю кредиторів банків. Однак варто зазначити, що сьогодні успішність виконання цього завдання залежить не тільки від самого Фонду гарантування. Тут потрібна комплексна та синхронна робота ФГВФО, правоохоронних органів, судової гілки влади. Це також стосується й питання відповідальності власників та топ-менеджерів за їх дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності банків.

Безумовно, що умови, в яких сьогодні працює ФГВФО, засвідчили необхідність внесення змін до діючої редакції Закону «Про

систему гарантування вкладів» [7; 8]. У жовтні 2016 р. тема подальшого інституційного розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб стала предметом обговорення на засіданні Ради з фінансової стабільності. Серед іншого, розглядалося питання оптимізації наявної системи фінансування (запровадження повноцінної системи диференційованих зборів до Фонду на три основні оцінки ризиків) та перегляд концепції діючої моделі проблемності та виведення банків із ринку. У 2016 р. зроблено багато для проведення фундаментальних змін у діяльності ФГВФО та функціонування системи гарантування в Україні. Та попереду не менш складний та важливий етап – імплементація цих нововведень на практиці.

Станом на 01.01.2017 в управлінні ФГВФО перебувало 85 банків, із них у стадії тимчасової адміністрації знаходилися: ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива», АТ «Родовід Банк», ПАТ «Банк «Юнісон», ПАТ «КБ «Інвестбанк» та 81 банк – у стадії ліквідації. Впродовж 2016 р. в управління Фонду було передано 19 банків. У 16 з них ФГВФО було введено тимчасову адміністрацію та у трьох – одразу розпочато ліквідацію. Серед 16 банків (у які було введено тимчасову адміністрацію) у 13-ти остаточним способом виведення банку з ринку стала ліквідація з відшкодуванням з боку Фонду коштів закладами фізичних осіб. У одному випадку (ПАТ КБ «ПриватБанк») врегулювання неплатоспроможності було здійснено за участі держави в особі Міністерства фінансів України. Ще у двох банках (АТ «Родовід Банк», ПАТ «Банк «Юнісон») остаточний спосіб виведення неплатоспроможного банку з ринку не визначено через судову заборону посадовим особам Фонду приймати рішення та/або вчиняти будь-які інші дії щодо ліквідації зазначених банків [9].

У 2016 р. вкладникам неплатоспроможних банків у межах гарантованої суми відшкодування було виплачено майже 15 млрд. грн. У 2016 р. розмір гарантованої суми відшкодування не змінився і залишився на рівні 200 тис. грн. Наприкінці 2016 р. загальна сума фінансових ресурсів Фонду становила 15,32 млрд. грн. Задля уникнення можливого дефіциту ліквідності в 2017 р. Фонд наприкінці 2016 р. залучив додаткові джерела фінансування – кредит Кабінету Міністрів України за рахунок державного бюджету 2016 р. у формі облігацій внутрішньої державної позики в сумі 7,94 млрд. грн. зі строком погашення в 2031 р. У квітні 2016 р. розпочав

роботу департамент консолідованого продажу та управління активами. Започатковано політику максимального розкриття інформації про виставлені на продаж активи. У вільному доступі оприлюднюється вся можлива інформація про всі активи, у тому числі права вимоги за кредитами. За 2016 р. надходження грошових коштів від продажу та управління активами банків становили 7,2 млрд. грн., у т. ч.: 3,9 млрд. грн. – надходження від погашення кредитної заборгованості позичальниками банків; 3,2 млрд. грн. – від продажу активів (майна); 0,1 млрд. грн. – надходження від оренди майна банків в оренду. З червня 2016 р. у співпраці з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, організацією «Трансперенсі Інтернешнл Україна», проектною командою ProZorro розпочалася робота зі створення нової системи реалізації активів неплатоспроможних банків та банків, що ліквідуються. Перші аукціони з продажу активів (майна) банків, що ліквідуються, за новою системою ProZorro. Загальна балансова вартість активів 73 банків, у яких рішенням виконавчої дирекції ФГВФО затверджено реєстр акцептованих вимог кредиторів, – 424,19 млрд. грн., тоді як їх оціночна вартість, визначена незалежними суб'єктами оціночної діяльності, – на рівні 85,30 млрд. грн. Загальна сума затверджених акцептованих вимог кредиторів банків, що ліквідуються, на кінець 2016 р. становила 243,84 млрд. грн. (73 банки у стадії ліквідації, у яких рішенням виконавчої дирекції ФГВФО затверджено реєстр акцептованих вимог кредиторів). У 2016 р. за всіма чергами кредиторських вимог погашено 10,64 млрд. грн., у тому числі Фонду повернуто (3-я черга) 6,62 млрд. грн. [9].

Упродовж 2016 р. Департаментом розслідування протиправних діянь Фонду та уповноваженими особами Фонду до правоохоронних органів спрямовано 1 113 звернень про вчинення кримінальних правопорушень, за результатами розгляду яких порушено 492 кримінальні провадження. За дев'ятьма спрямовано обвинувальні акти до суду. За результатами розгляду заяв, матеріалів перевірок, висновків та співпраці ФГВФО з органами досудового розслідування у 2016 р. повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень 15 особам. У 2016 р. в рамках розслідування кримінальних проваджень для забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, ФГВФО заявлено 103 цивільні позови. Протягом 2016 р. від-

булося п'ять засідань Ради з фінансової стабільності, створеної Указом Президента України від 24 березня 2015 р. № 170/2015 для забезпечення своєчасного виявлення і мінімізації ризиків, що загрожують стабільності банківської та фінансової систем держави, до складу якої входить директор – розпорядник ФГВФО. Під час засідань, зокрема, розглядалися питання необхідності посилення фінансової та інституційної спроможності ФГВФО, низької ефективності правоохоронних органів у роботі з акціонерами та топ-менеджерами неплатоспроможних банків, загальнопоширеної практики реалізації заставного майна органами державної виконавчої служби за суттєво заниженими цінами. Крім того, обговорювалися пріоритети подальшого інституційного розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб. Мова йшла про можливість участі у Фонді ПАТ «Державний ощадний банк України» та інших небанківських кредитних установ, розширення та перегляд покриття та відшкодування, управління та реалізацію активів банків, що ліквідуються, оптимізацію наявної системи фінансування (запровадження повноцінної системи диференційованих зборів до ФГВФО на основі оцінки ризиків) та перегляд концепції діючої моделі проблемності та виведення банків із ринку. Впродовж року тривала активна робота над тестуванням та підготовкою до запуску нової автоматизованої системи виплат, використання якої дасть змогу значно підвищити якість обслуговування вкладників неплатоспроможних банків.

Слід зазначити, що чисельність вкладників за 2016 р. зменшилася на 3,6 млн. осіб, або на 8,1%, – до 41,1 млн. осіб. Із діючих банків за 2016 р. найбільше зменшення вкладників відбулося в АТ «Райффайзен Банк Аваль» (-715,1 тис. осіб, або на 22,2%, – до 2,5 млн. осіб). Найбільший приріст кількості вкладників за 2016 р. відбувався в ПАТ «КБ «ПриватБанк» (+253,8 тис. осіб, або на 1,2%, – до 20,6 млн. осіб). У семи банках, у кожному з яких вкладників понад 1 млн. осіб, зосереджено загалом 31,3 млн. вкладників, що становить 76,1% із усього по Фонду (табл. 1).

У ПАТ «КБ «ПриватБанк» зосереджено вклади 20,6 млн. осіб, що становить 50,2% до кількості вкладників усіх учасників Фонду. Сума вкладів за 2016 р. зросла на 19,9 млрд. грн., або на 5,5 %, – до 382,1 млрд. грн. Сума вкладів у національній валюті зросла на 5,4 млрд. грн., або на 3,3%, – до 169,9 млрд. грн. (44,5% у структурі вкла-

Таблиця 1
Тенденції ринку вкладних операцій учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2015–2016 рр.

Назва банку	На 01.01.2016			На 01.01.2017			Абсолютне відхилення 2016 р. до 2015 р.		
	Кількість вкладників, тис. осіб	Сума вкладів, тис. грн.	Сума можливого відшкодування, тис. грн.	Кількість вкладників, тис. осіб	Сума вкладів, тис. грн.	Сума можливого відшкодування, тис. грн.	Кількість вкладників, млн. осіб	Сума вкладів, млн. грн.	Сума можливого відшкодування, млн. грн.
ПриватБанк	20 370	139 201 396	88 432 523	20 624	152 266 844	95 098 915	254	13,1	6,6
Райффайзен Банк Аваль	3 221	18 370 641	10593 444	2 506	20 192 279	11 248 122	-715	1,8	0,7
УкрСиббанк	2 349	12 089 324	6 215 535	2 280	13 231 275	6 894 985	-69	1,1	0,7
ПУМБ	2 337	14 151 979	6 411 304	1 738	15 231 784	6 800 379	-599	1,1	0,4
Укросоцбанк	1 638	14 131 877	7 026 987	1 591	16 773 152	8 491 733	-47	2,6	1,5
Альфа-Банк	1 253	14 655 713	5 735 495	1 381	18 010 919	7 078 870	128	3,6	1,3
Сбербанк	1 136	10 405 718	2 575 465	1 164	11 333 904	2 855 943	28	1,0	0,2
Всього по банках	32 304	223 006 648	126 990 753	31 284	247 040 156	138 468 947	-1 021	24,0	11,5
% до всього по Фонду	75,46	64,09	69,18	76,11	64,64	68,12	59,82	70, 33	58,28
Всього по Фонду	42 808	347978787	183 575 23	41 102	38214962	203 271 696	-1706	34,2	19,7

Джерело: складено на основі [9]

дів). Гривневий еквівалент вкладів у іноземній валюті виріс на 14,5 млрд. грн., або на 7,3%, – до 212,3 млрд. грн. (55,5% у структурі), що відповідає скороченню еквіваленту дол. США на 0,43 млрд. дол. США, або на 5,3%, – до 7,81 млрд. дол. США. За 2016 р. найбільший приріст суми вкладів спостерігався в ПАТ «КБ «ПриватБанк» (+13,1 млрд. грн., або на 9,4 %) – до 152,3 млрд. грн. Сума можливого відшкодування за рахунок коштів Фонду за 2016 р. зросла на 11,3 млрд. грн., або на 5,9%, і станом на 01.01.2017 становила 203,3 млрд. грн. Найбільший приріст суми відшкодування в 2016 р. спостерігався в ПАТ КБ «ПриватБанк» (+6,7 млрд. грн., або на 7,6% до 95,1 млрд. грн.).

Позитивними змінами також було те, що у ФГВФО створений відділ захисту прав вкладників, основними завданнями якого є забезпечення дотримання банками – учасниками Фонду вимог до змісту договорів банківського вкладу, договорів банківського рахунку з питань, що стосуються функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, вимог щодо порядку розкриття інформації для вкладників про умови надання банківських послуг із залучення вкладів, а також забезпечення дотримання банками – агентами Фонду прав вкладників під час виплати гарантованих сум відшкодування. Було розроблено Порядок здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, який у подальшому був затверджений Рішенням виконавчої дирекції Фонду від 26.05.2016 № 825 та зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17 червня 2016 р. за № 874/29004 [10]. Цим документом визначено права та обов'язки банку під час залучення вкладу фізичної особи та фізичної особи – підприємця та банку-агента під час виплати гарантованої суми відшкодування, а також права та обов'язки вкладника.

Крім того, вперше в законодавстві було встановлено низку вимог, що надають можливість вкладникам отримати більше інформації про фінансову послугу банку та систему гарантування вкладів ще до укладення договору, зокрема: банки зобов'язано розміщувати на своєму веб-сайті та у його приміщенні (у місцях, доступних для ознайомлення вкладників, зокрема в операційному залі) умови публічного договору, ціну банків-

ських послуг та тарифи банку, примірні договори для кожного виду банківського рахунку та банківського вкладу; якщо договір банківського вкладу/рахунку містить посилання на публічні правила/умови/договір/оферту тощо видавати вкладнику на його вимогу витяг з цих правил/умов/договору/оферти тощо в частині умов, що стосуються банківського вкладу/рахунку, засвідчений уповноваженим працівником банку незалежно від наявності на веб-сайті банку; розміщувати на головній сторінці веб-сайту банку посилання на розділ про систему гарантування вкладів. Значно збільшилося коло обов'язків банків – агентів Фонду, зокрема: встановлено заборону нав'язування послуг або створення інших перешкод для вкладника, який звернувся до банку за отриманням гарантованої суми відшкодування за вкладом; зобов'язано забезпечити вкладникам, указаним у частині загального реєстру, безкоштовну виплату відшкодування готівкою. На вимогу вкладника переказ належної суми відшкодування проводиться на зазначений ним рахунок в іншому банку згідно з тарифами банку-агента без нав'язування інших послуг; встановлено вимогу розмістити в загальнодоступних для клієнтів місцях за місцезнаходженням банку, відокремлених підрозділів та на веб-сайті банку інформацію про виконання ним функцій банку-агента з виплати гарантованих сум відшкодування вкладникам банку за загальним реєстром/частиною загального реєстру.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, для успішного функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб необхідне подальше вдосконалення законодавства у цій сфері; стабілізація економічного розвитку в країні, що безпосередньо впливає на банкрутство банків та залучення консультантів із розвинених країн для забезпечення стійкості банківської системи. Система гарантування вкладів повинна постійно вдосконалюватися і відповідати на будь-які виклики, що з'являються у сучасних реаліях. Основною метою існування системи гарантування вкладів в Україні має бути не тільки захист вкладників, а й запобігання банкрутству банківських установ, що, своєю чергою, стимулюватиме населення до розміщення заощаджень у банках та сприятиме забезпеченню безпеки вкладів фізичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобиль В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи / В. Бобиль // Вісник НБУ. – 2012. – № 7. – С. 24–29.
2. Галапун Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення / Н. Галапун // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58–68.
3. Єрмошенко А. Гарантійні схеми як механізм захисту споживачів фінансових послуг на банківському і страховому ринках / А. Єрмошенко // Світ фінансів. – 2009. – № 1. – С. 109–118.
4. Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку / С. Козьменко // Вісник НБУ. – 2012. – № 6. – С. 14–38.
5. Малік М. Захист заощаджень населення в банківській системі як напрям підвищення стабільності кредитних установ України / М. Малік, В. Харабара // Вісник КНУ ім. Шевченка. Економіка. – 2010. – № 86–87. – С. 114–121.
6. Юрик С.О. Основні проблеми фонду гарантування вкладів фізичних осіб в умовах банкрутства банків України / С.О. Юрик // Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна». – 2010. – № 869. – С. 45–48.
7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452- VI // Відомості ВРУ. – 2012 – № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку : Закон України від 16.07.2015 № 629-VIII // Відомості ВРУ. – 2015 – № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/629-19>.
9. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fg.org.ua.
10. Порядок здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0874-16>.